

Коваленко Ольга<https://orcid.org/0000-0002-0456-3834>

Кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: olgakovv5@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ ТА РИМУ

Мета статті – проаналізувати можливості ефективного формування інфомедійної грамотності здобувачів вищої освіти у процесі викладання історії Стародавньої Греції та Риму.

Методологія. В основі дослідження лежить міждисциплінарний підхід, який поєднує історичні, дидактичні та базові загальнонаукові методи, такі як аналіз, синтез та порівняння. Особливий акцент робиться на медіаосвітні методи: критичний аналіз медіатекстів, методи фактчекінгу, візуальний аналіз тощо. Важливу роль у дослідженні відіграють компетентнісний та діяльнісний підходи.

Наукова новизна. Наукова новизна полягає в аналізі можливостей ефективного поєднання викладання історії Стародавньої Греції та Риму з одночасним формуванням інфомедійної грамотності здобувачів вищої освіти.

Процес формування інфомедійної грамотності традиційно пов'язується з викладанням історії періодів, у які вже існували справжні медіа (газети, радіо, телебачення). Стаття є спробою проаналізувати потенціал викладання давньої історії, а саме історії Стародавньої Греції та Риму, у контексті інтеграції медіаосвітніх методів і формування інфомедійної грамотності та критичного мислення. Акцент робиться на практичний аспект формування інфомедійної грамотності.

Висновки. Актуальним викликом, який стоїть перед українською системою освіти, є формування інфомедійної грамотності, яка відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному інформаційному суспільстві. У статті доведено, що у процесі викладання історії Стародавньої Греції та Риму можливо ефективно формувати інфомедійну грамотність здобувачів вищої освіти. Інтеграція інфомедійної грамотності у викладання історії Стародавньої Греції та Риму сприяє як більш глибокому розумінню та засвоєнню історичного матеріалу, так і розвитку критичного мислення на навичок перевірки інформації.

Ключові слова: інфомедійна грамотність, історія Стародавньої Греції та Риму, критичне мислення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Інфомедійна грамотність є однією з найважливіших навичок у сучасному інформаційному суспільстві. Важливість інфомедійної грамотності зумовлена її комплексним характером, адже «відповідно до концепції ЮНЕСКО, інфомедійна грамотність об'єднує три взаємопов'язані блоки компетентностей: інформаційну грамотність, медіаграмотність та цифрову (технологічну) грамотність» [2, 51].

Щоденно сучасна людина має справу з величезним об'ємом інформації, орієнтуватися у якому стає дедалі важче. Саме тому формування інфомедійної грамотності є одним з ключових завдань сучасної української освіти. Особливо актуальним формування інфомедійної грамотності є в умовах військової агресії, яка окрім безпосередніх бойових дій, супроводжується ще й інформаційною війною та ІІІСО. Навички, сформовані у здобувачів вищої освіти у процесі викладання історії Стародавньої Греції та Риму, можуть бути екстрапольовані на історію у цілому і активно використовуватися у повсякденному житті.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Інфомедійна грамотність довгий час перебуває у фокусі уваги як наукової спільноти, так і суспільства у цілому.

Зважаючи на актуальність цієї теми для українського суспільства, питаннями, пов'язаними з формуванням інфомедійної грамотності, медіаграмотності та медіаосвіти, займається багато дослідників. Так, спроби з'ясувати сутність і зміст понять «інфомедійна грамотність» та «медіаграмотність» містять роботи В. Іванова, Л. Найдьонової, М. Антонченко, Д. Завгороднього, Н. Курмишевої, О. Мокрогуза тощо.

Через комплексність та складність поняття «інфомедійна грамотність» у науковій думці існують різні його визначення. Наприклад, М. Антонченко вважає, що «інфомедійна грамотність – це певна компетентність особистості, яка включає вміння отримувати інформацію з різних джерел (у тому числі з медіа), критично осмислювати її та ухвалювати на її підґрунті певні рішення; створювати та поширювати інформацію за допомогою сучасних медіа, у тому числі і через Інтернет; розуміти роль та вплив медіа на свідомість особистості» [1, 18].

Ткачова Н. О., Ткачов А. С. та Собченко Т. М. трактують інфомедійну грамотність як «особистісне утворення, що інтегрує сукупність знань, умінь, навичок, установок, необхідних людині для забезпечення оперативного доступу до потрібних інформаційних ресурсів, здійснення аналізу, критичного оцінювання, інтерпретування, використання, поширення та створення інформації й медійних продуктів з використанням сучасних засобів та інструментів, даючи людині змогу виступати в ролі споживача та творця інформаційних повідомлень» [6, 74].

Різним аспектам інтеграції інфомедійної грамотності в процес викладання у вищій школі приділяли увагу С. Гергуль, М. Ячменик, Т. Собченко, А. Ткачов, Н. Ткачова, Н. Приходькіна, О. Стрілок, О. Богомаз, С. Вітвицька, В. Танська, Т. Коноваленко, Ю. Надольська, Н. Дашенко, Н. Грона, Т. Хомич тощо.

Проте питання пошуку ефективних шляхів формування медіаграмотності здобувачів освіти у процесі викладання історії Стародавньої Греції та Риму наразі залишається недостатньо дослідженим.

Формулювання мети статті. Мета статті – проаналізувати можливості ефективного формування інфомедійної грамотності здобувачів вищої освіти у процесі викладання історії Стародавньої Греції та Риму.

Висвітлення процедури теоретико-методологічного дослідження із зазначенням методів. В основі дослідження лежить міждисциплінарний підхід, який поєднує історичні, дидактичні та базові загальнонаукові методи, такі як аналіз, синтез та порівняння. Особливий акцент робиться на медіаосвітні методи: критичний аналіз медіатекстів, методи фактчекінгу, візуальний аналіз тощо. Важливу роль у дослідженні відіграють компетентнісний та діяльнісний підходи.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для формування інфомедійної грамотності здобувачів вищої освіти у процесі викладання історії Стародавньої Греції та Риму доцільно використовувати низку вправ, які спрямовані на засвоєння базових принципів інфомедійної грамотності, критичного мислення та фактчекінгу. В основі інфомедійної грамотності лежать вміння аналізувати медіатексти та розуміння принципів роботи медіа. Попри відсутність у Стародавній Греції та Римі звичних нам сформованих медіа (газет, радіо, телебачення), у I ст. до н. е., за часів перебування при владі Юлія Цезаря, у Стародавньому Римі з'явилися так звані «*Acta diurna populi Romani*» («Щоденні справи римського народу»), які традиційно вважаються «прототипами сучасної періодики» [3, 107]. У контексті розгляду цього питання потрібно замислитися над тим, які теми могли висвітлюватися у цій «періодиці».

Здобувачам освіти пропонується виконати завдання, в якому вони мають спробувати себе у ролі «журналістів» і зробити макет газети або окреме інформаційне повідомлення, уявивши себе прихильниками певної політичної сили. Наприклад, група здобувачів вищої освіти розподіляється на дві частини. Одна половина виступає у ролі прибічників Юлія Цезаря, інша – Гнея Помпея. Вони мають створити макет газети або окреме інформаційне повідомлення, присвячене одній і тій самій події – початку громадянської війни між Цезарем та Помпеем. Потім здобувачі освіти презентують і порівнюють виконані завдання, звертаючи увагу на відмінності у трактуванні подій та характеристики Цезаря і Помпея. Таким чином здобувачі освіти приходять до розуміння, що одні і ті ж самі події по-різному можуть бути висвітлені у ЗМІ, в залежності від політичної заангажованості та мотивації журналістів. Подібні завдання допомагають формувати усвідомлення необхідності існування по-справжньому незалежної преси та дотримання журналістських стандартів.

Важливу роль у формуванні уявлень про античну історію відіграє сучасний кінематограф. Водночас вміння аналізувати кіномистецтво є важливим елементом інфомедійної грамотності. На жаль, художні фільми часто містять багато історичних неточностей та викривлень і навіть можуть слугувати знаряддями фальсифікації історії. Розуміння цих фактів є важливим для формування стійкості до інформаційних впливів та маніпуляцій.

Здобувачам вищої освіти можна запропонувати переглянути фрагменти художніх фільмів, присвячених історії Стародавньої Греції та Риму, і, спираючись на наявні знання з історії та джерела, знайти у фільмах історичні неточності та невідповідності. Наприклад, у фільмі «300 спартанців» фігурує загін перських «безсмертних» – елітна частина перського війська. Вони з'являються у кадрі у загрозливих масках та похмурому темному одязі, що має навіювати страх. Далі здобувачам освіти пропонують подивитися зображення цих воїнів, які збереглися на стінах палацу перського царя Дарія I у Сузах. Там вони виглядають зовсім інакше. На них звичайні для того часу обладунки і вони не виглядають таким загрозливими та войовничими.

Мета подібних завдань полягає у формуванні навичок аналізу творів кіномистецтва, розвитку образного сприйняття минулого та критичного мислення шляхом співставлення отриманої з екрану інформації зі знаннями, одержаними на заняттях. Вони допомагають на конкретних прикладах усвідомити, що художній фільм може сприяти популяризації історичної науки, але неспроможний замінити історичні джерела чи наукові монографії та часто не відображає історичні події достовірно. Художні фільми мають, перш за все, розважальну мету та навіть можуть використовуватися з пропагандистськими цілями для формування викривленого уявлення про події минулого, виходячи з сучасних політичних інтересів. Таким чином, здобувачі освіти з'ясовують роль культури та мистецтва у формуванні уявлень про історичне минуле та програмуванні певного емоційного ставлення до нього.

Особлива увага у процесі викладання історії має звертатися на формування у здобувачів вищої освіти вміння ефективно шукати наукову інформацію, у тому числі, у мережі Інтернет [5, 347–348].

Вивчення історії передбачає роботу з історичними джерелами, що потребує володіння інформедійною грамотністю та водночас сприяє її формуванню та розвитку. Виконання різного типу завдань, які передбачають роботу з історичними джерелами (наприклад, порівняння опису однієї й тієї ж самої події у різних писемних джерелах, різних авторів та історичних періодів), розвиває критичне мислення, здатність до порівняльного аналізу, усвідомлення наявності різних точок зору та формує навичку відокремлювати факти від суджень.

Потрібно пам'ятати, що деякі давньогрецькі та давньоримські автори, наприклад Светоній, могли бути упередженими та приділяти у своїх творах надмірну увагу «анекдотам та пліткам» [7, 33].

При аналізі джерел доцільно організовувати обговорення, під час якого пропонувати здобувачам вищої освіти замислитися над питаннями: «Чи міг автор бути свідком подій, які описував?», «Звідки автор міг отримати інформацію?» тощо.

Наприклад, при вивченні теми «Особистість Александра Македонського в історичних творах античних авторів (Флавій Арріан «Анабасис Александра», Плутарх «Порівняльні життєписи», Квінт Курцій Руф «Історія Александра Великого Македонського», Діодор «Історична бібліотека») здобувачі освіти опрацьовують певні історичні твори та готують презентації, намагаючись відповісти на питання: «Ким був автор твору?», «Коли твір було написано?», «З якими подіями пов'язана його поява?», «Інтереси яких верств відображає цей твір?», «Чи був автор очевидцем подій, які описував?», «Звідки автор брав інформацію для свого твору?», «На що у першу чергу звертає увагу автор?», «Яким є його особисте ставлення до Александра Македонського?», «Чи можна вважати якийсь із цих історичних творів повністю достовірним?», «Чим можна пояснити наявність історичних неточностей у цих творах?», «Чи містять ці історичні твори елементи пропаганди?», «Яким чином ми можемо з'ясувати, що у творах є достовірною інформацією, а що – ні?», «Чи можемо ми відокремити наведені у цих творах достовірні факти від суб'єктивних суджень авторів?».

Такі завдання сприяють розвитку критичного мислення, вмінню працювати з джерелами та систематизувати інформацію. У процесі бесіди-обговорення формуються навички етичного спілкування та виховується повага до чужої думки.

Окремо варто зупинитися на «фейках» в античній історії. Варто згадати так звані «Заповіт Марка Антонія», який оприлюднив Октавіан Август з метою дискредитації свого політичного опонента, що начебто повністю знаходився під впливом Клеопатри і зрадив римські традиції. Щодо достовірності цього документу дослідники не дійшли остаточної згоди, вважаючи його бодай частково відредагованим [7, 34–35].

Варто звернути увагу здобувачів вищої освіти на пропаганду у Стародавній Греції та Римі та її роль у зміцненні влади правителів, зокрема утвердження культу особи правителів, компліментарні зображення на монетах та в образотворчому мистецтві, оспівування правителів у літературних творах. Так, здобувачам освіти можна запропонувати дослідницьке завдання «Як формувався культ особи правителя в античному мистецтві». Його виконання допоможе по-новому подивитися на античне мистецтво, знайти у ньому приховані сенси, оцінити його вплив на суспільну свідомість та усвідомити можливості маніпулювання громадською думкою через мистецькі впливи.

Аналіз мистецького доробку давніх греків та римлян сприяє формуванню візуальної грамотності як складової грамотності інформедійної. Так, під час вивчення тем, пов'язаних з давньогрецьким та давньоримським мистецтвом, варто запропонувати здобувачам освіти проаналізувати зображення давньогрецьких скульптур та, спираючись на отримані під час занять знання щодо характерних рис та особливостей давньогрецького мистецтва різних періодів, розташувати ці зображення у хронологічній послідовності або ж обрати зображення скульптур, які відносяться до певного історичного періоду.

Актуальною у сучасних реаліях є вправа «Яке зображення створене за допомогою технології штучного інтелекту?». Здобувачам освіти пропонують переглянути зображення різних предметів побуту, скульптур, озброєння тощо, але одне з них є створеним за допомогою штучного інтелекту. Мета – визначити яке саме є створеним ШІ. Прикладом для цієї вправи є гра Odd One Out на порталі Google Arts & Culture [8]. Це не просте завдання, адже попри наявність певних ознак, що можуть свідчити про те, що зображення є згенерованим за допомогою технології штучного інтелекту, ця технологія постійно вдосконалюється і згенеровані зображення стає дедалі важче відрізнити від реальних. Але виконання подібних завдань розвиває візуальну грамотність, цифрову грамотність та вчить критично мислити, аналізувати та перевіряти інформацію з візуальних джерел.

Корисним у контексті формування інфомедійної грамотності є аналіз давньогрецької драматургії на предмет ознак маніпуляцій, мови ворожнечі та пропаганди. Пропагандистські кліше містяться також у промовах давньогрецьких ораторів і політичних діячів [4, 8–9].

На сьогодні у мережі Інтернет існує велика кількість відеореконструкцій давніх міст – Афіні, Спарти, Кносса, Риму тощо. Також є відео спроби реконструювати зовнішність відомих діячів минулого. Проте ці відеореконструкції часто створюються не науковцями, а любителями і носять суто розважальний, а не науковий характер. Здобувачам освіти можна продемонструвати декілька відеореконструкцій давніх Афіні, попросити знайти відмінності у цих відео і поміркувати, чому відеореконструкції одного й того ж міста, архітектурної споруди тощо часто мають серйозні відмінності?

Це допоможе дійти висновку, що хоча подібні відео часто базуються на даних писемних і археологічних джерел, вони не завжди дають можливість в усіх деталях з точністю відтворити вигляд того чи іншого давнього міста, тому при створенні реконструкцій авторам доводиться підключати фантазію та робити припущення. Тому, хоча подібні відео реконструкції роблять історію більш наочною та цікавою, вони часто базуються на уявленнях, а не на достовірних фактах і про це потрібно пам'ятати.

Ще одним завданням, спрямованим на розвиток критичного мислення та інфомедійної грамотності, є створення рейтингів римських імператорів. Під час представлення свого рейтингу, здобувачі освіти мають пояснити і обґрунтувати його. Часто в основі рейтингів опиняються різні критерії (хтось обирає за успішністю завоювань, хтось за популярністю серед населення, хтось за успішністю проведених реформ або на підставі інших ознак). Подібні завдання допомагають здобувачам освіти зрозуміти, що поняття «кращий» є відносним, а будь-який рейтинг є умовним і залежить від критеріїв відбору. Це формує критичне мислення, вчить дивитися на історичних осіб під різними кутами зору, усвідомлювати сильні та слабкі сторони, вміти аналізувати інформацію, порівнювати тощо.

Ще одним видом завдань, які можуть пропонуватися здобувачам освіти, є написання статей для україномовного розділу Вікіпедії. У Навчально-науковому інституті історії та соціогуманітарних дисциплін імені О. М. Лазаревського діяла Вікістудія та проводилися майстер-класи по написанню статей для україномовного розділу Вікіпедії. Здобувачі освіти, за бажанням, можуть писати або редагувати вікістатті на теми, пов'язані з історією Стародавньої Греції та Риму, отримуючи за це додаткові бали. Написання статей, крім розвитку дослідницьких навичок у студентів, дає їм можливість зрозуміти принципи функціонування Вікіпедії, усвідомити відповідальність, яка лежить на її дописувачах, та прагнути до покращення якості вікістатей.

Висновки з дослідження і перспективи подальших наукових розвідок. Формування інфомедійної грамотності здобувачів вищої освіти є важливим завданням сучасної вищої освіти. У процесі викладання історії Стародавньої Греції та Риму можливо ефективно формувати інфомедійну грамотність здобувачів вищої освіти. Інтеграція інфомедійної грамотності у викладання історії Стародавньої Греції та Риму сприяє як більш глибокому розумінню та засвоєнню історичного матеріалу, так і розвитку критичного мислення на навичок перевірки інформації.

References

1. Антонченко М. Дефініція поняття «інфомедійна грамотність педагога». *Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти: збірник статей*. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, 2021. С. 12–21.
Antonchenko, M. (2021). Definitsiia poniattia «infomediina hramotnist pedahoha» [Definition of the concept of «infomedia literacy of a teacher»]. *Infomediina hramotnist – nevidiemna skladova navchalnoho protsesu zakladu vyshchoi osvity: zbirnyk statei – Infomedia literacy – an integral component of the educational process of a higher education institution: collection of articles*. Kyiv: Akademiia ukrainskoï presy, IREX, Tsentri Vilnoi presy, 12–21. [in Ukrainian].
2. Завгородній Д. В. Структура та зміст інфомедійної грамотності здобувачів вищої освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2024. Вип. 4. С. 50–55.
Zavhorodnii, D. V. (2024). Struktura ta zmist infomediinoi hramotnosti zdobuvachiv vyshchoi osvity [Structure and content of information and media literacy of higher education students]. *Akademichni studii. Seriiia «Pedahohika» – Academic studies. Series «Pedagogy»*, 4, 50–55. [in Ukrainian].
3. Історія європейської цивілізації. Рим / за ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2024. 1031 с.
Eko, U. (Eds.). (2024). Istoriiia yevropeiskoi tsyvilizatsii [History of European civilization. Rome]. Kharkiv: Folio. [in Ukrainian].
4. Історія як пропаганда: посібник для вчителів / упорядник Андрій Ферт. Київ: DVV International Ukraine, 2024. 273, [2] с.
Fert, A. (Eds.). (2024). Istoriiia yak propahanda: posibnyk dlia vchyteliv [History as propaganda: a guide for teachers]. Kyiv: DVV International Ukraine, 273. [in Ukrainian].
5. Стрілюк О. Б. Інтеграція інфомедійної грамотності у викладання курсу «Новітня історія країн Азії та Африки (1918–1945)». *Інфомедійна грамотність – невід'ємна складова навчального процесу закладу вищої освіти: збірник статей*. Київ: Академія української преси, IREX, Центр Вільної преси, 2021. С. 346–353.

- Striliuk, O. (2021). Intehratsiia infomediinoi hramotnosti u vykladannia kursu «Novitnia istoriia krain Azii ta Afryky (1918–1945)» [Integration of information media literacy in the teaching of the course «Recent history of the countries of Asia and Africa (1918–1945)»]. *Infomediina hramotnist – nevidiemna skladova navchalnoho protsesu zakladu vyshchoi osvity: zbirnyk statei – Infomedia literacy – an integral component of the educational process of a higher education institution: collection of articles*. Kyiv: Akademiia ukrainskoi presy, IREX, Tsentr Vilnoi presy. 346–353. [in Ukrainian].
6. Ткачова Н. О., Ткачов А. С., Собченко Т. М. Формування інфомедійної грамотності майбутніх учителів засобами педагогічних дисциплін. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 2 (180). С. 70–81.
Tkachova, N. O., Tkachov, A. S., & Sobchenko, T. M. (2022). Formuvannia infomediinoi hramotnosti mai-butnikh uchyteliv zasobamy pedahohichnykh dystsyplin [Formation of media and information literacy of future teachers by means of pedagogical disciplines]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 2 (180), 70–81. [in Ukrainian].
7. Федоров О. В. Фейкові новини в Стародавньому Римі: творення задля пропаганди та спроба тлумачення. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2024. № 66. С. 26–41.
Fedorov, O. V. (2024). Feikovi novyny v Starodavnomu Rymi: tvorennia zadlia propahandy ta sproba tlu-machennia [Fake news in ancient Rome: propaganda creation and interpretation attempts]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury – Bulletin of the Kharkiv State Academy of Culture*, 66, 26–41. [in Ukrainian].
8. Odd One Out. Retrieved from: <https://artsandculture.google.com/experiment/odd-one-out/wAHNn4JsVTF0iw?hl=en> [in English]. (дата звернення: 10.12.2025).

Kovalenko Olha

<https://orcid.org/0000-0002-0456-3834>

PhD in Historical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department
of the World History and International Relations,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: olgakovv5@gmail.com

FORMATION OF INFOMEDIA LITERACY OF HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE PROCESS OF TEACHING THE HISTORY OF ANCIENT GREECE AND ROME

The purpose of the article is to analyze the possibilities of effective formation of infomedia literacy of higher education students in the process of teaching the history of Ancient Greece and Rome.

Methodology. The research is based on an interdisciplinary approach that combines historical, didactic and basic general scientific methods, such as analysis, synthesis and comparison. Special emphasis is placed on media educational methods: critical analysis of mediatexts, fact-checking methods, visual analysis, etc. Competency and activity approaches play an important role in the research.

Scientific novelty. Scientific novelty is in the analysis of the possibilities of effective combination of teaching the history of Ancient Greece and Rome with the simultaneous formation of infomedia literacy of higher education students.

The process of forming infomedia literacy is traditionally associated with teaching the history of periods in which real media (newspapers, radio, television) already existed. The article is an attempt to analyze the potential of teaching ancient history, namely the history of Ancient Greece and Rome in the context of integrating media educational methods and forming infomedia literacy and critical thinking. The emphasis is on the practical aspect of forming infomedia literacy.

Conclusions. The current challenge facing the Ukrainian education system is the formation of infomedia literacy, which plays an extremely important role in the modern information society. The article proves that in the process of embedding the history of Ancient Greece and Rome, it is possible to effectively form infomedia literacy of higher education students. The integration of infomedia literacy in teaching the history of Ancient Greece and Rome contributes to both a deeper understanding and assimilation of historical material, and the development of critical thinking skills for checking information.

Keywords: infomedia literacy, history of Ancient Greece and Rome, critical thinking.

Стаття надіслана до редакції 02.12.2025 р.

Рецензент: доктор історичних наук, професор Дятлов В. О.